

MICHAEL H. CLEMMESSEN

FORTSAT KRIGE?

TANKER I FORLÆNGELSE AF FREUDS "WARUM KRIEG"

Hvilke muligheder er der for at udvikle de følelsesmæssige bånd mellem verdens borgere, således at risikoen for fremmedhad mindskes, det fremmedhad, der kan være medvirkende til at få folk til at acceptere krigen, fordi de andre er anderledes?

Hvilke muligheder er der for at skabe det fælles internationale rets- og magtsystem, der kan fjerne årsager til krig og imødegå forsøg på at anvende krigen?

Hvilke muligheder er der for at udvikle folkenes kultur - deres civilisation - i en retning, således at ødelæggelsesdriften ledes ind i andre kanaler end krigen, samt således at respekten for individet og menneskelivet bliver så udbredt, at modstanden mod anvendelsen af krig bliver almindelig og politisk afgørende overalt?

Hvilke muligheder er der for at bygge afvisningen af krig på en kommende krigs potentielle frygtelige og ødelæggende karakter?

Hvad må man over et halvt århundrede efter, at Freud skrev sit åbne brev, mene om disse spørgsmål? Efter 2. Verdenskrig, udryddelserne og massedøden i Hitlers og Stalins lejre samt under det demografisk-politiske eksperiment i Pol Pots Kampuchea. Efter afkoloniseringen. Efter i over 40 år på forskellig vis at have levet med De forenede Nationer og med kernevåben. Midt i en drastisk internationalisering af påvirkningsmulighederne på grund af den teknologiske udvikling.

Er der nu grund til større eller mindre optimisme end Freud viste i begyndelsen af 1930-erne?

De følelsesmæssige bånd

Lige siden organisationens oprettelse har De forenede Nationer søgt at informere om de andre landes befolkninger. Man har villet skabe en forståelse for, at disse folk ganske vist havde deres egenart, og at de havde ret til denne, men at de samtidig var mennesker akkurat som vi. Mulighederne for at komme igennem med dette budskab - er teknisk set - blevet stadig bedre i løbet af de seneste 30 år. Hvorvidt mulighederne for at påvirke folks holdning og handlinger også er bedret i de stadig flere år efter den internationale katastrofe, der skabte FN, er en anden sag.

I små rige nordeuropæiske lande som Danmark, Norge, Sverige eller Holland føler vi imidlertid en virkelig samhørighed med folkene i alle de andre lande. Vi føler, at også de må have ret til at leve en menneskeværdig tilværelse, og vi giver gerne en lille del af vor rigdom for at støtte udviklingen af disse lande. Også i de større vestlige lande er disse holdninger udbredte, selvom man her ikke ser dem så klart udtrykt i staternes politik. Der er ofte tradition for, at hjælp ydes mere privat gennem kirkerne.

Også i de socialistiske lande er fællesskabet med alverdens folk en central del af den førte politik. Men da man her skelner skarpt mellem folkene og deres regeringer, og da de socialistiske landes økonomier indtil nu ikke har været i stand til at producere det overskud, hvoraf en del kunne gives i solidaritetshjælp, har deres principielle fællesskabsfølelse fået et i bedste fald selektivt udtryk. I de socialistiske lande er mulighederne for at kunne lede noget som helst uden om staten forsvindende.

At demonstrere fællesskabsfølelse over for alverdens folk er således blevet en forholdsvis udbredt norm i det internationale samfund. Enkeltpersoner føler sig veltilfredse, når de yder en skærv til de trængende i Sahelbæltet eller til bygning af en skole i et landdistrikt i Nepal ved at købe årets julekalender, og parlamentarikere føler sig gode og veltilfredse, når de yder en skærv i næsten enighed fra det nationale fællesskabs kasse.

Det er imidlertid en norm uden væsentlig betydning i den sammenhæng, som her diskuteres. For når fællesskabsfølelsen skal gives et mere konkret udtryk, findes den ikke hos folkenes flertal. Grupper og herunder også nationer har opbygget deres identitet i forhold til de andre, dem uden for gruppen. Selv i de små gode nordeuropæiske lande har det vist sig, at man kun kan glemme fremmedhadet, når de fremmede er langt væk, når det er mange små sultne negerbørn i fjernsynet, ikke mange små negerbørn i ens kommuneskole. Man er ganske vist for opbygning af industri og landbrug i udviklingslandene, men man må jo samtidig beskytte egne arbejdspladser

og egen økonomi mod resultaterne af denne opbygning, hvis den skulle blive en succes. Man er for fremmede i udlandet, mod fremmede derhjemme. Det er ikke tilfældigt, at et af de første folkelige krav under det gryende demokrati i nationalstaterne var efterlevelse af indfødsretten til embeder. De enevældige herskere havde haft en urimelig tilbøjelighed til at importere fremmed talent, der indebar ubehagelig konkurrence. Vejen væk fra det reelle fremmedhad i retning af at gøre fællesskabsfølelsen mere end principiel er meget lang. Kun i traditionelle immigrationslande - som USA - har man gradvis opbygget nogenlunde fungerende mekanismer til at sikre integration af forskellige nationer i ét samfund. Men det synes ikke at hindre, at man så finder et andet grundlag, hvorpå man kan identificere sig selv i forhold til "fremmede". Hvis man ikke kan bruge reel nationalitet eller race, kan man jo i stedet bruge forenklede billeder af de fremmede samfunds politiske og økonomiske systemer.

Der er intet, der tyder på, at man generelt er på vej mod en sådan fællesskabsfølelse, at det i givet tilfælde vil få folk til at afvise krigen. Nok kan man se, at en langvarig politisk og kulturel proces - som den, der er sket mellem de nordiske lande - kan mindske risikoen for krig mellem en lille gruppe stater. Det er sandsynligt, at de vesteuropæiske lande er inde i en tilsvarende udvikling, men vi kan ikke være sikre, før vi i en periode har levet uden den fælles følelse af trussel fra Sovjetunionen, som har præget perioden efter 2. Verdenskrig. Og som vi kan se i Nordirland og Baskerlandet, er fællesskabsfølelsen selv i Vesteuropa ikke stærk nok til at hindre befolkningsgruppers accept af væbnet konflikt. Man kan heller ikke tale om fællesskabsfølelse mellem Grækenland og Tyrkiet.

Hvis vi ser på fællesskabsfølelsen mellem os og de fremmede, må man nok sige, at denne følelse er overfladisk og kun beregnet til festlige lejligheder. Fællesskabsfølelsens faktiske udtryk - udviklings- og katastrofehjælp - har almissens funktion og karakter. Man må i øvrigt sige, at det er mere end tvivlsomt, om denne hjælp bidrager til at hindre konflikter i modtagerlandene. Uanset om den faktisk når de mest trængende eller blot gør de rige rigere, fremkalder den sociale spændinger, der kan lede til åben konflikt og krig.

At solidaritet med de fremmede er så overfladisk, burde ikke undre nogen. En stats regering er sat til at varetage en begrænset gruppe individers interesser. Det er nok muligt, at en fuldstændig åbning af ens arbejdsmarked og marked for konkurrencedygtig arbejdskraft og konkurrencedygtige varer ville være det, som bedst svarede til ens idealiserede billede af eget samfund. Men det ville imidlertid i den grad destabilisere samfundet og ødelægge økonomien, hvis det altså i øv-

rigt var en gennemførlig politik. Det er det ikke i et parlamentarisk demokrati, hvor en regering, hvis den vil overleve, er tvunget til at tage udstrakt og egoistisk hensyn til vælgernes egeninteresse og det åbne eller latente fremmedhad. Bortset fra mellem indre grupper af de ældste stater er der intet, der tyder på, at de følelsesmæssige bånd har udviklet sig i en sådan grad, at disse vil hindre en accept af krig. Den vej er meget lang.

Det fælles rets- og magtsystem

Ud over følelsesmæssige bånd byggede mulighederne for at kunne undgå krig i det internationale samfund på etableringen af et fælles rets- og magtsystem, det vil sige på etableringen af en union eller i det mindste en konføderation af alle verdens lande med en verdensregering, med et fælles overordnet retssystem og med et om ikke nødvendigvis monopol på militære tvangsmidler, så dog en klar dominerende stilling over for eventuelt resterende statslige magtmidler.

Efter både 1. og 2. Verdenskrig etablerede man internationale organisationer, hvorpå man forsøgte at bygge det internationale samfunds til forskel fra det enkelte folks sikkerhed. De forenede Nationer blev organiseret med hensyn til, hvad man så som erfaringerne fra Folkenes Forbund. Man gav organisationen magtmidler, som dog kun kunne anvendes, når der eksisterede en vis grad af enighed mellem USSR, USA, Kina, Frankrig og England. Derigennem indbyggede man en garanti mod, at organisationens magtpotentiel kunne mobiliseres til at ændre magtforholdene i verden. De ændringer, der skulle ske med hensyn til rets- og magtforhold i verden, skulle således ikke gennemføres ved hjælp af organisationen, men på trods af denne.

Det burde således ikke kunne undre nogen, at FN efter ret få år ændrede sig til at være et forum, hvor de mange svage nye stater, der havde flertallet i den repræsentative forsamling, samlede sig til demonstration mod de stærkes fortsatte dominans. Både de svage og de stærke så efterhånden organisationen som en markedsplads, hvor man på langt sigt kunne få accepteret holdninger, et sted, hvor man kunne søge en relativ uansvarlig international støtte til sine magtpolitiske handlinger, et stående pressemøde med adgang til den internationale opinion.

Der er ikke længere nogen, der kan tro på, at FN kunne udvikle den solide samling af de mange mod de umiddelbart stærkeste, der kunne tvinge disse til at acceptere et nyt rets- og magtsystem. Ethvert forsøg ville også støde på alvorlige problemer. Man kunne måske fjerne vetoretten. Men hvordan skulle folkenes eller staternes indflydelse fordeles? Skulle alle

stater bevare samme formelle indflydelse, eller skulle man lægge andre kriterier til grund for fordelingen, som f.eks. det aktuelle befolkningstal, eller den aktuelle styrke? Hvilke politiske områder skulle være fælles og hvilke kunne man overlade til den enkelte stat? Man kan få en svag fornemmelse af problemerne ved at se på de umiddelbart set langt mere overskuelige tilsvarende problemer i udviklingen af det vesteuropæiske fællesskab. Hvorledes får man supermagterne til at opgive de muligheder for indflydelse og særlig sikring af egen befolknings interesse, som deres militære og økonomiske styrke giver dem? Det er ikke sandsynligt, at dette sker, uden at verdenssamfundet endnu engang er blevet mindet om behovet gennem en global storkrig. Selv efter at have levet i skyggen af muligheden af en gensidig og altødelæggende kernevåbenkrig i over tyve år, er der ikke sket nogen væsentlig udvikling i denne retning i det internationale samfund. Vi kommer derfor nok - forhåbentligt - til at klare os med noget mindre ambitiøst end en verdensregering.

Man kan også stille sig spørgsmålet, i hvilken udstrækning en sådan institution ville være i stand til at hindre eller begrænse krig.

Da der ved etableringen af verdensregeringen stadig ville være meget stor forskel mellem folkenes vilkår, ville det være nødvendigt at nå frem til enighed om, og i givet tilfælde hvorledes, disse vilkår skulle udlignes. Selvom man umiddelbart fandt det hensigtsmæssigt at acceptere, at forskellen bevaredes, ville dette ikke være holdbart i længden. Der ville snart opstå et voldsomt politisk pres for at få gennemført en udligning. Denne mere retfærdige fordeling ville naturligt blive følt som uacceptabel af de privilegerede dele af verdens befolkning og omfordelingen skulle sandsynligvis gennemføres med magt i store dele af verden. Ingen befolkningsgruppe accepterer uden modstand en væsentlig reduktion i levevilkår og muligheder. Og de befolkninger, hvis vilkår i givet tilfælde skulle forringes mest i retfærdighedens navn, er samtidig de højst teknologisk udviklede og politisk bedst organiserede folk i verden. Det vil sige, at folk, der "truedes" mest af retfærdigheden, samtidig skulle være dem, der ville være i stand til at yde den mest effektive modstand. Et nyt og mere retfærdigt økonomisk system i verden ville ikke kunne gennemføres uden tvang. Selv om de enkelte landes politiske ledelser skulle acceptere udviklingen ud fra en erkendelse af dens retfærdighed, er problemet ikke løst hermed. Det ville blot betyde, at tvangsmidlerne skulle anvendes indenrigspolitisk i stedet for internationalt.

Men lad os tænke os, at det viste sig muligt at få accepteret og gennemtruffet en mere ligelig og retfærdig fordeling af folkenes levevilkår og muligheder, uden at der hermed op-

stod konflikter, der fik det nye politiske verdenssystem til at bryde sammen. Hermed ville mulighederne for alvorlige væbnede konflikter dog ikke være fjernet. Det vil bl.a. være næsten umuligt at hindre, at den accellererede udvikling i de mindre privilegerede og udviklede lande, som hermed tilførtes midler og muligheder, blev fulgt af åben social konflikt. Det er muligt, at det går godt de fleste steder, men det er usandsynligt, at det går godt overalt. Som ved de russiske og iranske revolutioner vil der så være lande, der bryder med det internationale systems normer og anvender politiske og militære midler på en ny måde. Selv et forsøg på at hindre, at andre end centralregeringen havde rådighed over væsentlige militære midler, ville næppe lykkes. Når mange af de nuværende nationalstater har vist sig ikke at kunne bevare monoopolet på militær magt, er det usandsynligt, at en verdensregering skulle kunne gøre det.

Men lad os nu videre forestille os, at det lykkedes at gennemføre det nye økonomiske og politiske system, uden at processen blev truet af sammenbrud gennem åben konflikt. Det kunne jo eksempelvis være resultatet af den konsensus, der opstod som følge af oplevelsen af en ny global verdenskonflikt. (Det skal her indskydes, at nok er en sådan bred enighed én forventelig virkning af en global storkonflikt. En anden har imidlertid efter de to foregående verdenskrige været sammenbruddet af de økonomiske og politiske systemer i et stort antal stater. Dette skal ses i sammenhæng med, at der vil være behov for velfungerende politiske systemer under kontrollen med udviklingen af det nye politiske verdenssystem.)

Selv om man skulle komme så langt, er mulighederne for konflikt og krig ikke udtømte. Ikke alle områder i verden udvikler sig ligeligt. Nogle områder vil fortsat gennem folkenes dynamik skabe nye skævheder i vilkårene i verden. I hvilken udstrækning skal denne dynamik tillades og belønnes, og i hvilken udstrækning skal frugterne af denne udvikling inddrages i retfærdighedens navn? I hvilken udstrækning vil disse folkeslag acceptere sådanne indgreb i helhedens navn, langt fra de erfaringer, som gjorde ydmyghed over for egeninteresser naturlig og acceptabel. Jo fjernere fra én beslutning tages, jo mere apati eller modstand vil de fremkalde. Hvis et politisk verdenssystem, der skal afskaffe krig, skal være i stand til at fortsætte med at eksistere, skal det løbende anvende magt - herunder krig. Jo højere retfærdigheden prioriteres, desto lavere vil det være muligt at prioritere det enkelte individs, samfunds og folks frihed til at udfolde og udvikle sig. Selv i et verdenspolitisk system er grundmateriale mennesker og grupper af mennesker, som vi kender dem.

Det betyder, at det er langt mere sandsynligt, at et levedygtigt politisk verdenssystem tager karakter af de kendte to-

talitære, bureaukratitunge og politikontrollerede politiske systemer, som vi kender, end andre mere frie og reelt demokratiske systemer, som vi ser i verden. Alt har omkostninger. Retten er, som Freud understreger, forbundet med volden. Det ene er det andets forudsætning. Det, man kan vælge mellem, er forskellige former for vold.

Udbredelsen af vor kultur, vor civilisation

Hvis Freud havde skrevet, hvad han skrev i begyndelsen af 30-erne, i dag, ville han være blevet stemplet som kulturimperialist. Europæerne har i forbindelsen med afkoloniseringen mistet muligheden for at betragte den her udviklede kultur og civilisation som et referencegrundlag for andre kulturer og civilisationer. I betragtning af, hvad der med udgangspunkt i forskellige ideologiske udtryksformer af vor kultur er blevet foretaget i Sovjetunionen under Stalin, i Østeuropa under Hitler og af Pol Pots styre i Kampuchea, må man også sige, at det ikke er specielt sandsynligt, at en udbredelse af vor kultur ville bidrage til at mindske krige og andre lidelser.

Man må endvidere understrege, at også i andre kulturer findes der stærke traditioner for pacifisme, sikring af individet og retfærdighed, som også findes i vor. Medens Amnesty International har hentet sine mål i vor kultur, er det ikke kun her, at organisationen kan hente støtte. Men hvad må man så i dag bedømme som mulighederne for at fremme en kulturel udvikling i verden, der kunne medføre, at menneskets i denne forbindelse mindre heldige drifter fik mere "fornuftige" udtryksformer?

Man må sige, at en sådan udvikling ikke er særlig sandsynlig. Selv i vor kulturkreds har de normer og sociale kontrolmekanismer, der kan virke til at begrænse voldsanvendelsen i samfundet, aldrig været universale, og man kan meget vel argumentere for, at de er blevet yderligere svækket i vide kredse i de seneste par årtier. Selv i lande som vort eget er åben vold nu mere almindelig end tidligere, holdningen til, at målet kan retfærdiggøre også voldelige midler er betydelig mere ambivalent nu, den er ikke længere klart afvisende. Kun under modstandskampen og retsopgøret så man holdninger svarende til, hvad man kan møde i dag. Anvendelse af terror som politisk våben i fredstid var sidst almindeligt i Europa i årtierne før 1. Verdenskrig.

Heller ikke i verden uden for vor kulturkreds ses en udvikling mod en "civiliseret" kontrol med voldsanvendelse og krig. Det er ikke unaturligt. Den udvikling, der var med til at skabe vor kulturkreds' civiliserede luksusmuligheder, er ikke afsluttet dér. Hos os udvikledes forholdsvis rige økonomier med gode muligheder for en smertefri (relativ) omfordeling

af velfærden. Det fjernede nogle konfliktmuligheder. Hos os udvikledes de fleste steder reelle og parlamentariske demokratier med disse politiske systemers forholdsvis gode muligheder for tidlig og derfor smertefri løsning af konflikter ved kompromis. Gennem flere hundrede års krig og tvang var der her opstået nogenlunde homogene nationalstater. Ingen af disse udviklinger kan siges at være afsluttet alle steder i verden uden for vor civilisation. F.eks. er tanken om nationalstater i Indien en lige så sprængfarlig politisk idé, som den var det i de østrig-ungarske og tyrkiske imperier før 1914. Medens Indiens blanding af sociale, racemæssige, religiøse og nationale modsætningsforhold gør landet til et særligt tydeligt eksempel, er situationen her ikke enestående. Den genfindes på forskellig vis i områder af Afrika, i Indonesien, på Filipinerne, i Mellemøsten og Centralasien. Selv inden for Europa findes der som tidligere nævnt nationale spørgsmål, som giver eller kan give anledning til åben konflikt. Man kunne også stille sig spørgsmålet, om nationalitetsproblemerne i Jugoslavien og det tidligere russiske imperium i al fremtid vil kunne løses på "civiliseret" vis.

Det blev nævnt i begyndelsen af afsnittet, at der også uden for vor kultur findes stærke traditioner for retfærdighed og fredelig konfliktløsning. Imidlertid findes der også dynamiske kulturer - som f.eks. islam og sikhismen - hvor de fredelige træk ikke er de dominerende i denne periode. Alle disse forhold gør, at det må betragtes som meget lidt sandsynligt, at vi i en overskuelig fremtid vil se en fælles kulturudvikling i verden, der vil begrænse anvendelsen af krig og anden vold.

Frygten for den fremtidige krig

Her er et område, hvor man måske umiddelbart kunne mene, at der er sket en markant udvikling, siden Freud nævnte muligheden af, at en sådan frygt kunne medvirke til at begrænse samfundenes anvendelse af krig. Kernevåbnene må siges objektivt set at have ændret vor situation fuldstændigt. Imidlertid er der ikke sket den samme drastiske ændring i frygten for krigen fra omkring 1930 til nu.

Også på det tidspunkt, hvor Freud skrev sit åbne brev, var det opfattelsen, at en fremtidig krig ville være ødelæggende for den verden, som man kendte. Under en fremtidig krig ville civilbefolkningen blive udsat for terrorbombardementer fra luften med sprængbomber, gasbomber og brandbomber. Både sagkundskaben og offentligheden så de sandsynlige ødelæggelser fra luftbombardementer som langt mere katastrofale, end de senere ville vise sig at blive. Men det var ikke bombardementet alene, der udgjorde det afgørende element i trus-

len. Det var, at samfundsverdenen ville bryde sammen under presset. Lov og orden ville blive afløst af revolution, lovløshed og borgerkrig. I forlængelse af den russiske revolution, de revolutionære forhold i Tyskland efter 1. Verdenskrig og social uro i næsten alle europæiske lande undervurderede man samfundenes robusthed under en fremtidig krigs pres. Den ville kunne få frygtelige og totalt ødelæggende virkninger. Det var disse forventninger til den fremtidige krig, der havde mobiliseret den europæiske offentlighed mod krig og for nedrustning mod slutningen af 1920-erne. Det er i denne ramme, at brevvekslingen mellem Einstein og Freud skal ses.

At denne frygt som faktor i begrænsningen af krig ikke er ny, gør det dog ikke mindre relevant at drøfte dens aktuelle betydning. Og denne nye betydning hænger ret entydigt sammen med frygten for en kernevåbenkrig, den frygt, som man i en årrække har satset på som angrebsforebyggende - afskrækkende - middel. Denne frygts krigshindrende virkning har man i særlig grad trukket på i forholdet mellem Øst og Vest. Det kunne således ses som hensigtsmæssigt at beskrive, hvorledes den har virket under konfrontationen mellem Vesten og Sovjetunionen fra den indledtes i slutningen af 1940-erne og indtil nu.

Indtil midten af 1950-erne betragtedes kernevåbnene blot som et supplement til andre militære midler. Dette gælder på forskellig vis både Sovjetunionen, hvor det var et dogme, at den vestlige kernevåbenoverlegenhed intet væsentligt betød, og Vesten. Frygten for en ny krig var udbredt, baseret på friske erfaringer, men på samme erfaringsgrundlag måtte man konstatere, at den var mulig, og at den kunne være nødvendig. Der var noget, som man kunne se som værre end krigen. Den var således et muligt politisk instrument.

Fra midten af 1950-erne til midten af 1960-erne betragtede vide kredse krigen mellem Øst og Vest som næsten uafvendelig. Den ville blive frygtelig i sine virkninger, men den kunne vindes. Krigen ville primært blive ført og vundet med kernevåben, der havde gjort alle andre våben umoderne. Vide kredse betragtede selv kernevåbenkrigen som et politisk instrument, der kunne være nødvendigt at anvende for at undgå nederlag i den afgørende konflikt med det onde henholdsvis historisk dømte politiske system, som modparten repræsenterede. Man håbede på, at ens militære magt og herunder ikke mindst ens kernevåben kunne afskrække et angreb, men man var som nævnt ikke optimistisk. I løbet af perioden bredte der sig gradvis en forståelse for, hvor ødelæggende en kernevåbenkrig kunne blive. Den kunne jo nu blive gensidig. Og man erkendte, at kernevåben var et altfor groft instrument til effektivt at imødegå de langt mindre omfattende udfordringer, som modparten med jævne mellemrum udsatte en for.

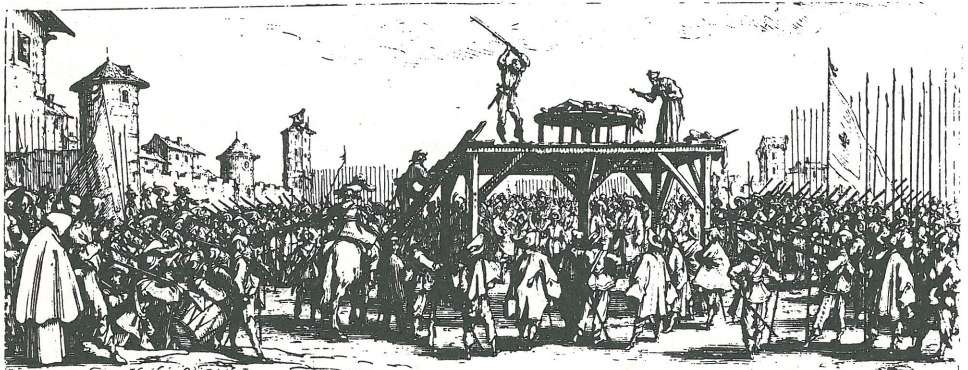
Fra midten af 1960-erne til midten af 1980-erne betragtede man det som helt afgørende, at man undgik en strategisk kernevåbenkrig, som man nu mere eller mindre åbent fra begge sider erkendte ville være en katastrofe. Frygten for denne kernevåbenkrig forsøgte man at trække større eller mindre veksler på, afhængigt af, hvor man befandt sig. For USA - og Sovjetunionen - var det centrale at afskrække kernevåbenangreb på eget territorium. For europæerne var dette utilstrækkeligt. Det var nødvendigt, at kernevåbnene afskrækkede enhver krig i Europa. Ingen krig i Europa skulle kunne ses som et anvendeligt politisk instrument. I øvrigt betragtede man konfrontationen mellem Øst og Vest i Europa som stabil. Man forventede i stedet sammenstødet uden for denne verdensdel i forbindelse med revolutionære krige eller andre krige, der set på afstand kunne betragtes som begrænsede. Med hensyn til Europa så man det i Vesten som afgørende, at man blev i stand til at kontrollere de kriser, som man forventede at blive udsat for, fremprovokeret af Sovjetunionen. Dette skulle indebære, at man blev i stand til at etablere den nødvendige forsvarsevne på alle nødvendige udfordringsniveauer. I begyndelsen af 1980-erne kom den genoplussede folkelige frygt for kernevåbenkrigen til endeligt at undergrave troen på, at kernevåben kunne afskrække andet end angreb med kernevåben på ens eget land. Dette fik sammen med udviklingen af et mindre tæt forhold mellem USA og Vesteuropa amerikanerne til at begrænse kernevåbnenes afskrækkende rolle under direkte forhandlinger med Sovjetunionen. Dette skete samtidig med, at man både i Vest og Øst blev sig helt bevidst, at man nu i højere grad end tidligere måtte betragte konventionel krig som et politisk instrument, også i forhold til modstanderen i Europa.

Dette synes nu at være slået igennem i alt andet end de fortsat uændrede formuleringer af NATOs strategi. Frygten for kernevåbenkrig er blevet så udbredt og absolut, at man alle andre steder end i enkelte militære og civile bureaukratier, hvor man hverken kan eller skal overse muligheden, betragter kernevåbenkrigen som en ikke-anvendelig politisk mulighed. En virkning er, at frygten for ikke-kernekrige nu synes svag og vel mange steder begrænset til, at man viser en tilbageholdenhed svarende til risikoen. Man skal ikke i krig for en bagatel. Hvis denne udvikling ikke var sket samtidig med en væsentlig politisk afspænding i Europa, burde den her give anledning til en større bekymring, end vi faktisk har set. Det er ikke uden problemer at blive bragt i næsten samme situation som resten af verden, hvor frygten for krig ikke virker som et solidt værn mod, at den bliver en realitet.

Afslutning

På intet af de fire områder, som er blevet diskuteret her, og som Freud behandlede eller berørte, er der sket en entydig positiv udvikling. Heller ikke et femte element i vejen væk fra krigen, som han nævner, giver anledning til optimisme. Der er ingen tendens til en bedre udvælgelse af verdens ledere. Det er ikke særligt sandsynligt, at man får mulighed for at finde og opdrage en lederelite af selvstændigt tænkende, sandhedssøgende mennesker, der er upåvirkelige over for intimidering. Og om vi skulle være i stand til at finde og opdrage en sådan gruppe, er det lidet sandsynligt, at de ville være i stand til at skaffe sig, forvalte eller bevare magten i virkelighedens verden.

Derfor må denne verden nok hutle sig igennem som hidtil - med krige.

*L'œil toujours surveillant de la duïne Africaine
Pourrait entièrement le duel d'âne conterece .*

*Lors que tenant l'Espée et la Balance en main
Elle juge et punit le voleur inhumain .*

*Qui guette les passions, les meurtres, et s'en joue,
Puis luy meisme devient le jouet d'âne rois .*